

Sait Çetinođlu: 1915 Sürecinde Pontos'ta Ermeni Kadın Olmak

Posted on 03/09/2015

Osmanlı fethinden sonra Pontos radikal bir değişime uğradı. Türk göçebelerini bölgeye yerleştiremeyen saray, Batum'dan Sürmene'ye, Rize ve Of'a kadar, kıyı bölgelerindeki Ortodoks halklarına yönelik zoraki bir İslamlaştırma politikası uygulamaya koyuldu. Zorla İslamlaştırma, diğer Hıristiyan halklar gibi Ermenilerin nüfuslarında kan kaybına en büyük etmenlerden biridir. 1915 sürecinde Pontos'ta Ermeni kadından söz etmek tarihsel süreç içinde tükenişin son noktasını koymakla eş anlamlıdır. Pontos'ta Ermeni varlığının yok edilmesiyle birlikte kadınlar da yok edilmiştir. Kadınların büyük kısmı ölüm yolculuğunda tüketilirken bir kısmına el konmuş, Müslüman haremlerine yerleştirilmiş ruhu çalınmıştır.

Pontos'un Lazistan sancağının 1915 yılı arifesinde, yani Ermeniler ölüm yolculuğuna çıkarılmadan evvel Ermeni sayısını verirken araştırmacı R. Kevorkian ve P. Papoudjian, sadece 35 Ermeni kaldığını söylerler.¹ Bölgeyi 1880'lerin sonunda ziyaret eden Vital Cuinet 100 Katolik, 5000 Apostolik olmak üzere 5.100 Ermeni olduğunu kaydetmiştir.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, 1927 yılında yapılan ayrıntılı nüfus sayımında Lazistan Sancağı'nda hiç Ermeni kalmadığı tespit edilmiştir.

1927 yılı Pontos genelindeki Ermeni kadınlarına baktığımızda, gelişmeyi net görüyoruz. Kıyı kesiminde Trabzon'da mezhebi belirlenmemiş 58 Ermeni kadın kalmış, 53 kişinin anadili Ermenice, Ordu'da 59 Ermeni kadın kalmış ve 163 kadının anadili Ermenice, Giresun'da 1 Ermeni kadın kalmış ve anadili Ermenice olan kadın yok, Samsun'da 111 Ermeni kadın kalmış ama 121 kadının ana dili Ermenice. Artvin ve Gümüşhane'de Ermeni kadın kalmamış. Anadili Ermenice olan kadın da yok. Pontos'un kıyı genelinde Ermeni olarak kalan kadın

nüfusu 229, anadili Ermenice kadın nüfusu 337. Buradan şunu çıkarmak mümkün: Pontos Ermenilerinin ölüm yolculuğundan geri kalan Ermenilerin yaklaşık üçte biri İslamlaştırılmıştır. Pontos'un iç kesiminde ise bu oran daha da yükselir. Amasya'da 138 Ermeni kadın kalmış ne hikmetse (!) 596 kadının anadili Ermenice!

Ancak altını çizmek gerek ki; hiçbir rakam ve istatistik insanların dramını anlatamaz. Bu yüzden fazla istatistik kullanılmamıştır.

Daha savaşa girilmeden, Avrupa'da savaş başlar başlamaz. İttihat ve Terakki kâtib-i mesulleri Trabzon'a gelip Teşkilat-ı Mahsusa örgütlemesine girişirler. İlk olarak "Sopalı Mutasarrıf" namı verilen ve o sırada Rize Mutasarrıfı olan Cemal Azmi Bey Trabzon'a vali tayin edilmiştir. "Cemal Azmi Bey'in Teşkilât-ı Mahsusa'ya birçok hizmetleri dokunuyordu. Ve ileride de kendisinden çok istifade edileceğine şüphe yoktu. Onun için vali beyin de yemin ettirilerek Teşkilât-ı Mahsusa'ya alınması kararlaştırılarak muamelesi yapıldıktan sonra Cemal Azmi Bey de Trabzon'daki heyetlerin toplantılarına katılmaya başlamıştır."2

Rize mutasarrıflığına Süleyman Sami Kepenek, Gümüşhane mutasarrıfı Teşkilat-ı Mahsusa silahşörü Abdülkadir Bey,3 Ordu sonrasında Giresun Kaymakamı Ali Faik Kunt, Samsun Mutasarrıfı Süleyman Necati Selmen, Amasya mutasarrıfı Süleyman Sırrı Tavat ve Sivas Valisi Muammer Cankardeş; Ermenilerin ölüm yolculuğuna sevkini baş aktörleri olarak kadroyu tamamlamışlardır. Tüm bu yöneticiler savaş sonrasında tehcir olaylarından dolayı koğuşturmalara uğramıştır. Ancak 1. Savaş sonundaki Malta bir Nürenberg olmamıştır.

Teşkilat-ı Mahsusa heyetinin aldığı ilk kararlardan biri; "Trabzon hapishanesinde bulunan mahpuslardan istifade etmek, mahpusları hapishaneden çıkartmak, zabıtların kumandası altında bunlardan çeteler teşkil etmek ve bilhassa çetecilikle şöhret kazanmış olanları elebaşı yapmak[tır].4

Böylece TM çeteleri yani infaz mangaları oluşturulması tamamlanır. Bu çetelerin ilk görevi o

tarihlerde Rusya'ya dahil olan, Artvin, Ardanoç, Kars ve Ardahan'daki Ermeni köylerini yağmalamaktır. Burada bozguna uğrayan TM çeteleri içeriye dönüp devlet gözetiminde, içerideki Pontos ve Ermeni yağmasına ve cinayetlerine başlarlar. Topal Osman bunların en tanınmışlarıdır. Çankaya Muhafız Alayı'na kadar yükseltilmiştir.

❑ 1915 sürecinde tesadüfen canlı kalabilen 1901 Trabzon doğumlu Şuşanik Hovhannes Paçacıyan, 1915 sürecinde Merzifon'dan belirsizliğe çıktığı trajik yolculuğunu nakleder:5 “Babam Hovhannes'in yedi erkek kardeşi ve Onik Makhokhyan ile evli bir kız kardeşi vardı. Onik Makhokhyan ressam Vardan Makhokhyan'ın6 ağabeyiydi. Onların ebeveynleri varlıklı insanlardı ve çocuklarına iyi bir eğitim aldırılmışlardı. Halam nişanlandığında, Fransızca öğretmesi için evlenene kadar onun için özel mürebbiye tutmuşlar, piyano çalmayı öğrenmesi için eve piyano getirtmişlerdi. Ancak ondan sonradır ki, halam evlerine gelin gitmişti.” sözleri Pontos'un kültürel düzeyine işaret eder. 1905-Trabzon doğumlu yazar Leon Zaven Surmelian'ın “Soruyorum Size Hanımlar Beyler” adlı öz yaşam öyküsünde “Biz çocuklardan yeteneklerimizi sergilememiz isteniyordu. Nivart piyano, Onnig keman çaldı...”7 sözleri dönemin rutin yaşamına dairdir. Piyano, Pontoslu orta halli bir ailenin yaşamının alışılmış bir parçasıdır. Times gazetesinin Bükreş muhabiri tanıklara dayanarak Londra'ya geçtiği haberde Trabzon'da Ermenilerden müsadere edilen bir piyanonun 10-15 kuruşa alıcı bulduğunu 8 yazmaktadır. Bu tarihlerde piyasada bir adet tabak 5 kuruştur.

Merzifon'da Ermeniler başlangıçta İslam'a davet edilirler:

“Kolejimizin hocalarından Gülyan'ın iki kızı, Armine ve Hiranuş, Anatolya Koleji'nden mezundular. Kızlardan büyüğü Armine bana üçüncü sınıfta matematik dersi vermişti. Tehcirden önce, onu din değiştirmeye ve Merzifon Türk Okulu'nda çalışmaya zorladılar. O, iyi bir Ermenice, Türkçe ve Fransızca uzmanıydı. Buna karşılık, onu tehcir etmediler ve o da kız, ailesi dışında, kayın biraderi, onun eşi, erkek kardeşinin karısı ve Hasmik ve Lutfik isimli iki Ermeni öğrencisinin hayatını kurtardı.9 Kolejimizde hocalık yapan Svazlıyan tifüse

yakalandı ve kurtarılamadı. Onu Müslüman mezarlığına Müslüman cenaze merasimiyle gömdüler.” Geri kalan tüm öğretmenlerin tehcir edilip, öldüğünü Şuşanik’ten öğreniyoruz.

Şuşanik’in yolculuğu 12 Ağustos’ta Merzifon’dan başlar: “Ben dört yaşından itibaren Amerikan yuvasına gittim; sonra Miss Charlotte Willard’ın müdiresi olduğu Merzifon Anadolu Koleji’nde öğrenim gördüm. 1915 yılında tehcir başladığında, kolejimizdeki insanlar da tehcir edildi. Bizler, öğretmenlerimizle birlikteydik. Hepimizi on beş araba içinde tehcir ettiler; nereye gittiğimizi kimse bilmiyordu. Pazardan, hanlardan geçip Amasya’ya vardık. Orada uyumamız için bizi bir binanın ikinci katında bulunan iki küçük odaya yerleştirdiler.”Sürgünler, bütün gece insanların yürek parçalayan inilti ve feryatlarından uyuyamazlar. “Sabah, o binanın birinci katında, tam kaldığımız odaların altındaki odalarda üstü üste dizilmiş, kafaları kesilmiş Ermeni cesetleri10 bulunduğunu öğrendik; bu Ermeniler can çekişiyorlarmış ve bizler dehşet içinde onların feryatlarını duyuyormuşuz.”

Bayan Willard Amasya’ya kadar öğrencileriyle birlikte. Amasya’dan geri döndürülür. Ancak Bayan Willard ve yardımcısı, Bayan Cage, Osmanlı Devleti’ndeki Amerikan Büyükelçisi, Morgenthau’ya mektuplar göndermiş ve kolejlerindeki öğrencilerin tehcir edilmemesi için izin almışlardır. Turhal kaymakamına bu izin anlatılamaz, öğrenciler zorluklarla geçen yolculuklarla konvoy Sivas’a ulaşır:

“Turhal kasabasının kaymakamı, kendisine Merzifon valisi [kaymakam]tarafından bütün Ermenilerin istisnasız tehcir edilmesi için emir verildiği gerekçesini öne sürdü. Öyle ki, o geceyi geçirmemiz için bize büyük zorluklarla bir handa yer verdiler. Orada, hanın bir köşesinde hareket eden bir siluet vardı. Kızlarla birlikte ona yaklaştığımızda, o adamın Ermeni olduğunu gördük; jandarmalar onun üstüne değirmen taşı atmışlar ve omurgası kırılmıştı; ama kendisi henüz ölmemişti. O haliyle yaşayacak fazla zamanı kalmadığını bilmemize rağmen, hiç olmazsa karnı tok olsun diye ona yemeğimizden bir parça verdik. Sonra, arabacılar bizi Şarkışla’ya götürdüler. Arabacının yanına oturmuş olan jandarma arabadan indi. Arabacı da indi ve birlikte bizden para istediler. Halbuki biz öğrenciydik ve

yanımızda para yoktu. Özellikle müdiremiz bize yolculuk masraflarının tamamen ödendiğini belirtmişti. Arabacı ile jandarma kendilerine para veren olmadığını görünce, bizi bir sonraki mola yerinde bırakacakları tehdidinde bulunarak, yola devam ettiler. Bu şekilde Yenihan'a vardık ve arabalardan indik. Bize boş bir salon verdiler; ama kapıdaki nöbetçi para almadan, doğal ihtiyaçlarını gidermesi için bile kimsenin dışarı çıkmasına izin vermiyordu. O akşam, o silahlı nöbetçi bayağı para kazandı.”

Kızlar kafilesini takip edenler, kafileden gözüne kestirdiklerine el koyarlar:

“Şükrü Bey Amasya'dan beri bizi takip ediyordu; çünkü öğretmenlerimizden birini beğenmişti ve onun arkasından geliyordu; sonunda ona sahip olup kendisine karı olarak alana dek bizi takip etti.” Yol boyu kızlardan 21'ine el konulur.

Kafile eksiklerle yola devam eder: “Sivas'a vardık. Orada da Amerikan Kız Koleji vardı ama herkesi tehcir etmişlerdi. Onların karyolaları yataklarla birlikte orada kalmıştı. Bizi oraya yerleştirdiler. Sivas'ta üç hafta kaldık. Vali Sivas'ta değildi. Vali geri dönene kadar orada bekledik... Sonra, başımızdaki bayanlar Vali'yle müzakerelere başladılar. Bu müzakereler uzun sürdü. Yöneticilerimiz Merzifon Anadolu Koleji'ndeki 41 Ermeni kızın tehcir edilmemesi ile ilgili Talat'ın imzasını taşıyan bir izin kâğıdını valiye sundular ve Merzifon'a dönme iznini validen aldılar.

“Okulun öğretmenlerinden Prof. Theodor Elmer'in, 13 Aralık 1915'te ABD'de Philadelphia Academy Of Music'te yaptığı konuşma Merzifon Anadolu Koleji'nin tehciri üzerinedir: “Ağustos'un 12'sinde, polis şefi yerel polis kuvvetleri ve birkaç jandarma ile birlikte tekrar misyona geldi ve kız okulunun genç kadınlarını istedi. Öğlene kadar saatler, misyonerlerin polisle tartışarak genç kadınları alıp götürmelerini engelleme çabalarıyla geçti. Okul müdiresi bir ara, onları o vahşi adamların ellerine teslim etmektense hepsini okul bahçesinde vurmanın daha iyi olacağını düşünmüştü. Daha fazla ısrar etmenin bir yarar sağlamayacağı görüldüğünde, yiyecek, giyecek ve parayla kızlar yolculuğa hazırlandı.

Amerikalı müdireleri onlarla birlikte gitmek için izin koparmaya çalıştı. Bu önce kabul edilmedi. Daha sonra yolculuğun ilk günü müdirenin [Amasya]ya kadar gitmesine izin verdiler. 12 Ağustos günü öğleden sonra iki okuldaki altmış iki genç kadını taşıyan on dört araba yola çıktı. Katil suratlı birkaç jandarma onlara eşlik ediyordu. Şehrin çıkışında kafiye durdurdular. Beklerlerken Vali, kolej müdiresini çağırttı ve bu genç kadınlara dinlerini değiştirmeleri için hiçbir uygunsuz baskı uygulanmadığına tanıklık etmesini istedi; sonra polis genç kadınların her birine korkunç yolculuktan kurtulmak için inançlarını reddederek Müslüman olmayı kabul edip etmeyeceklerini sordu. 62'si de reddetti. Birkaç kilometre sonra aynı şey tekrarlandı. Yine hepsi reddetti. İlk gece Amasya'ya vardılar ve şehrin yakınındaki bir tarlada geceyi geçirdiler. Ertesi sabah Amerikalı müdire onların yanına fazladan yiyecek ve para bıraktı; ardından şehrin Amasya valisinden kızları bırakıp evine dönme emrini aldı. 13 Ağustos akşamı Merzifon'a geri geldiğinde çok üzgündü, kızlarını bir daha hiç göremeyeceğini düşünüyordu. Dört gün sonra kendisine Sivas Vali'sini ziyaret izni verildiğinde, onu kızlarını geri getirebilmek için emir vermeye ikna edebileceğini düşünerek umutlandı. Kafileyi tam Sivas'ın bize bakan tarafında yakaladı. 62 kızdan 21'inin alınıp götürülmüş olduğunu gördü. 41'i hâlâ duruyordu. Onları Sivas'taki Amerikan okuluna götürme iznini elde etti. Orada beklerlerken Vali'yi bu 41 kızı Merzifon'a geri götürmesi için izin vermeye ikna etmeyi başardı. Yollarda geçirilen yaklaşık bir aydan sonra, 6 Eylül'de kafiye Merzifon'a geri döndü. Böylece vahşi adamlar en beğendikleri kurbanları alıp götürmüş oldular. Şehrin sürgün edilen, öldürülen ya da Müslüman olmaya zorlanan 12.000 Ermeni sakininden geriye kalanlar yalnızca bu 41 kızdan ibaretti. Merzifon'da olanlar, Küçük Asya'nın bütün diğer şehirlerinde olanların bir örneği idi sadece."11

"1 Eylül'de Merzifon'a gitmek için Sivas'tan yola çıktık... Beşinci gün Merzifon'a ulaştık. Ne kadar büyük bir sevinç yaşadığını hatırlıyorum. Bizim kolejimizde öğrenim gören Rum oğlanlar ile kızlar, bizi sevgiyle karşıladılar. Bizler eskisi gibi yerimize yerleştik ve olağan okul yaşantımıza geri döndük."

Kolejde öğrenim Nisan 1916'ya kadar devam eder. Mayıs'ın 16'sında Bayan Willard

öğrencileri toplayarak Osmanlı Hükümeti'nin kendilerini Amerika Birleşik Devletleri'ne geri gönderdiğini ve okulun kapandığını söyler.

Bayan Willard bütün bu tarihi gelişmeleri yazdığı kitapta 12 ayrıntılı olarak anlatır. Bayan Willard her bir kız için 40 altın harcamıştır.

Okul kapandığından Şuşanik, yaşantısına yerleştirildiği bir Rum evinde devam edecektir. "Kolejimizdeki fırıncının oğlu Arşam gelip, ben ve Zaruhi'ye bir Rum ailenin yanına gideceğimizi bildirdiğinde, Kolejimiz askerler tarafından kuşatılmıştı. Bizler Bayan Despina'nın evinde yaşamaya başladık. Ev işlerine yardım ediyorduk. Onlar evde Türkçe konuşuyorlardı." Bu gibi yardımlaşmalar çok zor da olsa bir Hıristiyan dayanışmasıdır.¹³ Bölgede çeşitli örnekleri de vardır. Dr. Metaksas da, Trabzon'da Levon'un ailesine yardımcıdır. "Bize yardım edebilecek Rum dostlar çeşitli köylere dağılmışlardı. Ama Doktor Andreas Metaksas kentteydi ve gökten inen bir melek gibi bizi görmeye geldi. O tek umudumuz, dış dünyayla iletişim için tek aracımızdı. Bir Türk sokağında bizi ziyaret etmek gerçekten cesaret isterdi... Erkekler yeni bir görüşme için Doktor Metaksas ile birlikte yatak odasına çekildiler; burada biz oğlanlardan birinin derhal, Doktor'un ailesini gönderdiği Rum manastırına yollanmasına karar verildi. Vahşi Pontus Dağları'nda, her yerden uzak bu manastır, bir Ermeni'yi saklamak için ideal bir yerdi. Manastırın adı Sümela'ydı... Onnig, Rum köylü çocukları gibi giyinip Rum bir katırcıyla birlikte Manastır'a gitti. Tanrı'ya şükür, birimiz kurtulmuştu. Eğer hepimiz ölürsek, Onnig aile adını sürdürecekti."¹⁴

Ermeniler ölüm yollarında ilerlerken, Şuşanik kaldığı evde Müslüman kadınları eğlendirir! "Yüksek rütbeli Osmanlı memurlarının altın takılar içindeki eşleri ziyarete geliyorlar, şarkı söyleyip ut çalıyorlardı... Ben kolejde piyano dersleri almıştım ve başarılıydım ve sık sık onların şarkılarına piyanoyla eşlik ediyordum ama ulusum can çekişirken, bu umursamaz kadınların eğlencelerine katılmak zorunda olduğum için kendimi çok kötü hissediyordum. Siyasi durum değiştiğinde, 1918'de bizi tekrar Rum ailelerin yanından aldılar ve yatılı okul tekrar açıldı; ama bu durum da kısa sürdü." Bu kez, Merkez Ordusu kumandanı Sakallı

Nurettin Paşa Koleji bir daha açılmamak üzere kapatır.

Ancak herkes Şuşanik kadar şanslı değildir. Trabzon'da, 8-10 yaş civarındaki kız çocukların ırzına geçilmesi ve sonra öldürülmeleri;15 sürgün ve imhalarda görev alan birçok üst düzey yöneticinin kendilerine harem kurmaları ve seks partileri düzenlemeleri neredeyse olağan uygulamalardır.16 Örneğin Trabzon'daki Kızılay'a ait hastane, Vali Cemal Azmi ve diğer görevlilerin genç kızları seks objesi olarak kullandıkları bir eğlence merkezine dönüştürülmüştü.17 Trabzon davasının 26 Mart tarihli oturumunda konu gündeme gelmiş ve hâkim sanık ve şahitlerin olay hakkındaki bilgisine başvurmuştur.18 Bunun gibi, genç kızların birbirlerine hediye olarak sunulması da son derece yaygın bir pratikti. Amerikan Trabzon Konsolosu "kızlar içinde en güzellerinin ... çete üyelerinin [cinsel] zevkleri için evlerde tutulması burada kuraldan gözükmüyor... İttihat ve Terakki'nin bir üyesi, kendisi ve arkadaşları tarafından kullanılmak üzere en güzel kızlardan on tanesini şehrin merkezi yerindeki evinde tutuyor," diye yazıyordu.19

"Eklenmesi gereken son husus, kadın ve çocuklara yönelik yapılan bu cinsel tacizleri, sadece bazı kişilerin kendi zevklerini tatmin ile açıklamanın mümkün olmadığıdır. Ermeni kadın yazar Zabel Yeseyan'ın haklı olarak belirttiği gibi, bu suçlar belli kurallara göre ve düzenli bir biçimde işlenmiştir ve Ermeni milletinin aşağılanması amacıyla yapılmaktadır.20 Ermeni kadın ve kızlarının vücutlarına saldırı, o ulusun onuru ile oynamak olarak telakki edilmekte ve suçu işleyenlere, "düşman ulusa" ait bir alanın işgal edilmesi tatminini vermektedir."21

ABD Büyükelçisi Henry Morgenthau'nun 29 Temmuz 1915 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği Trabzon'daki ABD konsolosu Oscar S. Heizer'in 28 Temmuz 1915 günlü raporunda kadınlara ve çocuklara yönelik insanlık dışı uygulamalara yer verilir: "Trabzon'a iki saat uzaklıktaki Totz köyünde Gregoryenler, Katolik Ermeniler ve Türkler yaşardı. Güvenilir bir tanığın anlattığına göre, varlıklı ve hatırı sayılır bir Ermeni olan Boghos Marimyan ve iki oğlu arka arkaya dizilip vurulmuşlardı. 45 kadın ve erkek köye yakın bir vadiye götürülmüştü. Artes adında bir Ermeni'nin karısı ve kızları önce jandarmanın

subayları tarafından tecavüz edildikten sonra öldürölmek üzere jandarmalara teslim edilmişti. Bir çocuk kafası kayalara çarpılıp beyni patlatılarak öldürölmüştü. Bütün erkekler öldürölmüş, 45 kişilik gruptan bir tek kişi bile sağ kalmamıştı.”²²

ABD Konsolosu, aynı zamanda yetimhanelere alınan Ermeni çocuklarının Müslümanlara, çete efradına dağıtılmasına tanıklık eder. “Çocukların okullara ya da yetimhanelere yerleştirilip, Rum Başpiskopos tarafından kurulan ve desteklenen, Vali'nin başkanlığını, başpiskoposun başkan yardımcılığını yaptığı, üç Müslüman ve üç Hıristiyan üyeden oluşan komitenin gözetiminde bakım altına alınması ve kurtarılması planı terk edildi. Kız çocuklar Müslüman ailelere veriliyor ve böylece dağıtılmış oluyor. Yetimhanelerin kapatılması ve çocukların bu şekilde dağıtılması bizim için ve Rum Başpiskoposu için büyük bir hayal kırıklığıydı. Rum Başpiskopos bu uğurda çok çalışmış, Vali'nin desteğini de elde etmişti. Fakat, İttihat ve Terakki Komitesi'nin yerel lideri, Nail Bey, bu plana karşı çıkmış ve kısa bir sürede uygulamayı engellemeyi başarmıştı. Birçok küçük erkek çocuk çiftçilere dağıtılmak üzere [Platana Pulathane Akçaabat] gönderildi. Yetimhanede çocuk bakıcısı olarak alıkonulan yetişkince kızlardan en güzelleri, burada her şeyin onlardan sorulduğu çetecilerin evlerine, zevklerine hizmet etmek üzere götüröldü. İyi haber alan kaynaklardan birinden, bir İttihat ve Terakki Komitesi üyesinin, bu kızlardan on tanesini, kendisi ve arkadaşları tarafından kullanılmak üzere kentin merkezi bir yerindeki evine kapattığını duydum. Daha genç kızların bazıları, saygıdeğer Müslüman ailelerin evlerine götüröldü. Amerikan misyonunun eski öğrencilerinden birçoğu, şimdi misyona yakın Müslüman evlerinde bulunuyor ve Nail Bey tarafından ziyaret edilmiyor, ama kızların hepsi bu kadar şanslı değil.”²³

Bu çocukların verildiği ailelere maaş bağlanmış.²⁴ Müslümanlaştırarak hareme aldıkları Ermeni kız ve kadınlar ile yetim bırakılan çocukların ailelerinden kalan mülkleri de üzerlerine geçirme imkânı verilmiştir.²⁵ Eğitim Bakanı Şükrü tarafından, Trabzon vilayetine çekilen 26 Haziran 1915 tarihli telgraf, Ermeni çocukların yetimhanelerde Türkleştirilmesine dairdir.²⁶

Zorla asimilasyon politikalarının en önemli ayağı erkek ve kız çocuklara yönelik uygulamalardır. Taner Akçam bu politikayı açıklarken bir anlamda da Pontos'taki 1915 sürecini özetlemiştir.

Amaç eldeki olanaklar ölçüsünde, genç kız ve erkek çocukları ya yetimhanelere yerleştirmek ya da Müslüman ailelere dağıtmak suretiyle İslam-Türk kültürüne göre eğitmektir. Genç kızların zorla Müslümanlar'la evlendirilmeleri bu planın bir parçasıdır. Burada önemli olan husus, bu asimilasyon politikasının temel ilkelerinin daha büyük sürgünler başlamadan önce planlanmış olmasıdır. Asimilasyon politikası ile fiziki imha politikası yan yana olup genç kız ve erkek çocukların, diğer Ermeni nüfusu ile beraber, değişik metotlarla öldürülmeleri veya açlık ve hastalıktan ölüme terk edilmeleri tüm bir sürgün boyunca gözlenen bir olgudur.²⁷ Erkek-kız çocukların teknelere bindirilerek denizde boğdurulmaları bu duruma verilebilecek örneklerden sadece bir tanesidir. Birinci Cihan Harbi sonrası 1919-1921 yılları arasında İstanbul'da görülen davaların en önemlilerinden biri olan Trabzon davasında görgü tanıkları bu konuda ayrıntılı bilgi vermişlerdir.²⁸

Örneğin 3 Nisan 1919 tarihli oturumda, bir kadın verdiği ifadede Cemal Azmi Bey'in "erkekleri cem' ettirerek [toplatarak] kayıklarla Kumkale Ciheti'ne sevk edilmeleri için jandarmalara emir verdiğini ve bunların esnâ-yı şevkte bir kısmının kurşunla, kısm-ı diğerinin denize atılmak sûretiyle hepsinin itlâf edildiğini [öldürüldüğünü]" aktardıktan sonra, Vali'nin çocukları da toplattırıldığı ve onların "bir kısmını Değirmendere Ciheti'ne sevk" ettirdiği, "diğer kısmını da Niyazi Efendi'nin idaresi altındaki kayıklarla denize" attırıldığını söyler.²⁹ 8 Nisan tarihli oturumda ifade veren Trabzon'daki Katolik Misyoner Reîsi İtalya Loran Milk, "denize nâzır bir yerde ikamet ettiği için ba'zı Ermeni Kadın ve Çocukları'nın sandallara irkâb ile [bindirilerek] nakl olunurlarken gördüğünü, bu sandalların bi'l-âhire boş döndüğünü" gördüğünü aktarır.³⁰

Denizde ve derelerde boğulan Ermeni kadın ve çocuk cesetlerinden sonradan dalga ile kıyıya gelenlerini, bunların buldukları yerde kuma gömme işi (defin) Rum kadınlara

düŒer.31

DİPNOTLAR

1) HemŒin ve Sevked'in Kalkandere dağlık kazalarında zoraki İslâmlaŒtırma politikasındaki kırılma, ilki 1680'de, ikincisi ise 1708-1710 yıllarına denk gelir. Bu dönem bölgede İslamlaŒmanın kitleselleŒmesinde etkili olmuŒtur. Bu gözü pek dağlıların direniŒini kırmak amacıyla Oflu ve Rizeli mollalar tarafından organize edilen katliamlar, binlerce ailenin Trabzon, Ordu, ÇarŒamba ve Giresun'a kaçmasına, 30.000 Ermeni'nin de İslamiyet'e geçmesine neden oldu. HemŒin'deki Ermeni toplumunun bu Œekilde parçalanması, vilayetin batısında ve Bitinya'ya kadar uzanan bölgede, "Laz Ermeniler" olarak tanımlanan kolonilerin oluŒmasında baŒlıca etken oldu. 1680 ile 1710 yılları arasında HemŒin ve Sevked'li [Kalkandere] yaklaŒık 100.000 Ermeni'nin zorla İslamlaŒtırıldı ya da katledildi ve binlercesinin de "İslamiyet ya da ölüm" dayatmasından kaçmak üzere batıya göç etti.(Raymond Kevorkian& Paul Papoudjian, 1915 Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeniler, Çev.: Mayda Saris, Aras, 2012, s 206.

2) Arif Cemil, TeŒkilat-ı Mahsusa, Ed.: Metin Martı, Arma, 2. Baskı, s 26.

3) M. Kemal'e İzmir Suikastı bahanesiyle 1926 yılında İstiklal Mahkemesi tarafından gıyabında idam cezasına hükmedilmiş, firarda iken Trakya hududunda tevkif edilerek Ankara'da idam edilmiŒtir.

4) Arif Cemil, TeŒkilat-ı Mahsusa... s 21.

5) Verjin Svazlian, Ermeni Soykırımı, Hayatta Kalan Görgü Tanıklarının Anlattıkları, Çev.: T. Ter Voğormiyacıyan - P. Çevikyan, Belge, 2013, s 294-297.

6) Ermeniler, Samsun'da gerek tek baŒlarına gerekse genellikle Alman, Avusturya ve İngiliz

şirketleriyle kurdukları ortaklıklarla deniz taşımacılığı ve sigorta alanlarında aktif faaliyet gösterirlerdi. Ünlü deniz ressamı Makhokhyan'ın ailesi bu alanın önde gelen isimlerindendi.

7) Leon Z. Surmelian, Soruyorum Size Hanımlar Beyler, Çev.: Z. Kılıç, Aras 2013, s 35.

8) James Bryce - Arnold Toynbee, Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilere Yapılan Muamele 1915-1916, Çev.: A. Günaysu, Gomidas Enstitüsü, 2009, s 296.

9) Merzifon'dan yazan Amerikalı bir öğretmen, "Müslümanlığı kabul edenlerin kalmasına müsaade ediliyor. Başvuruların kabul edildiği avukatlık büroları Müslümanlığa geçiş başvurusu yapan insanlarla dolup taşıyor. Birçokları bunu çocuklarının ve eşlerinin emniyeti için yapıyorlar," diye yazar. NA/RG59/867. 4016/106, Büyükelçi Morgenthau'dan Dışişleri Bakanlığı'na 26 Temmuz 1915 tarihli rapor. Aktaran: Ara Sarafian (ed.), United States Official Record on the Armenian Genocide, Akt.: Taner Akçam, Ermenilerin Zorla Müslümanlaştırılması, İletişim. 2014 s. 143.

10) Amasya'da Gabaş Ali, Ermenilerin kesilmesiyle görevlendiril-miştir. Gabaş o kadar başarılıdır ki Yavuz Selim Meydanı'ndaki anıtta figür olarak yer alır. Ahmet Demirel, Amasya'daki Atatürk Anıtı'nda Baltalı Katil, <http://arsiv.taraf.com.tr/haber-ataturk-anitinda-baltali-katil-145519/> (7.1.2015)

11) James Bryce - Arnold Toynbee, s 336-337

12) Charlotte R. Willard of Merzifon (Missionary, American Board of Commissioners for Foreign Missions; Formerly President of the School of Religion, Athens, Greece...). Her Life and Times. New York, 1933.

13) Denizde ve derelerde boğulan Ermeni kadın ve çocuk cesetlerinden sonradan dalga ile kıyıya gelenlerini, bunların buldukları yerde kuma gömme işi (defin) Rum kadınlara düşer.

(James Bryce - Arnold Toynbee... s 289) Bu işlem de bir başka dayanışmaya işaret eder.

14) Leon Z. Surmelian, s. 102-103.

15) Zabel Yeseyan, *La Liberation des Femmes et Enfants Nonmusulmans en Turkey*, s. 5.

16) H. Arendt, *Essays in Understanding - 1930-1954*, New York, 1994, s. 304'ten aktaran: Matthias Bjornlund, "A fate worse than dying': sexual violence during the Armenian genocide", s. 24.

17) Kadınlara yönelik her türlü cinsel taciz ve bu amaca uygun evler açılması vb. son derece yaygın bir pratik idi. Osmanlı ordusunda görev yapan Alman Ordu mensuplarının cinsel isteklerini tatmin için, bizzat Alman subayların öncülüğünde Der Zor'da açılan bir ev burada bir örnek olarak verilebilir. (Yervant Odian, *Accursed Years: My Erile and Return from Der Zor*, s. 196-197; 209-211.) Paris Barış Görüşmeleri sırasında, sağ kalanların anlatılarına dayanarak hazırlanan bir raporda sistematik bir biçimde uygulanan bir yöntemden bahsedilir; buna göre, konvoylara refakat eden jandarmalar, konvoyları bir-iki gün yürüttükten sonra bir su kaynağı veya akarsu yanında durduruyor, ama susuzluktan perişan olmuş bu zavallılarının su içmesine müsaade etmiyorlardı. "Susuzluktan yanmış insanların suya kavuşma izni elde etmenin bedeli, bilmem kaç tane bakire ya da genç kızın kendilerine teslim edilmesiydi." (Raporu tanınmış Ermeni feminist yazar ve edebiyatçı Zabel Yeseyan, Paris Barış Görüşmeleri için hazırlamıştır. Zabel Yeseyan, *La liberation des Femmes et Enfants Nonmusulmans en Turquie*, Nubarian Kütüphanesi Ermeni Ulusal Delegasyon Arşivi, Boğhos Nubar Paşa'ya 18 Mart 1919'de iletilen 11 sayfalık rapor, s. 2-3.) Konvoylara eşlik etmekle görevli askerî komutanların, "onlara ne isterseniz onu yapın", diyerek askerlerine "Ermeni kadınlar üzerinde tam kullanım hakkı" verdikleri birçok anıda yer alır. Genç kız ve çocuklara istenilen her şeyi yapabilme özgürlüğü, tüm bir sürgün sürecini Hannah Arendt'in deyişiyle "mutlak kontrolün laboratuvarları" haline çevirmişti.

18) Yeni Gazete, 27 Mart 1919.

19) Taner Akçam, Ermenilerin Zorla Müslümanlaştırılması... s 193.

20) Zabel Yeseyan, La Liberation des Femmes et Enfants Nomusulmans en Turkey, s 5.

21) Taner Akçam, Ermenilerin Zorla Müslümanlaştırılması... s 194.

22) James Bryce - Arnold Toynbee, Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilere Yapılan Muamele... s 287.

23) James Bryce - Arnold Toynbee... 287-288

24) BOA/DH ŞFR 63/142

25) BOA/DH ŞFR 54-A/382

26) BOA/DH ŞFR 54/150

27) Wolfgang Gust, Alman Belgeleri, Ermeni Soykırımı 1915-16, Alman Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşiv Belgeleri, Çev.: Z. Hasaıçebi - A. Takcan, Belge, 2012, s. 54-61

28) Davalar hakkında daha ayrıntılı bilgi için, Taner Akçam ve Vahakn N. Dadrian (ed.), Tehcir ve Taktik: Divan-ı Harb-i Örfi Zabıtları: İttihad ve Terakki'nin Yargılanması 1919-1922, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

29) Alemdar, 4 Nisan 1919

30) Yeni Gazete, 9 Nisan 1919

31) James Bryce - Arnold Toynbee... s 289

Bu yazı, editörlüklerini Leyla Çelik ve Elif Yıldırım'ın yaptığı ve Nika Yayınları'ndan çıkan Yeşilden Maviye adlı kitaptan alınmıştır. Kitap, Karadeniz kadınları üzerine hazırlanmış kolektif bir kitaptır...Yayım için hem yazardan hem de yayınevinden izin alınmıştır...
Teşekkürlerimizle

Kaynak: ortakhaber.com